

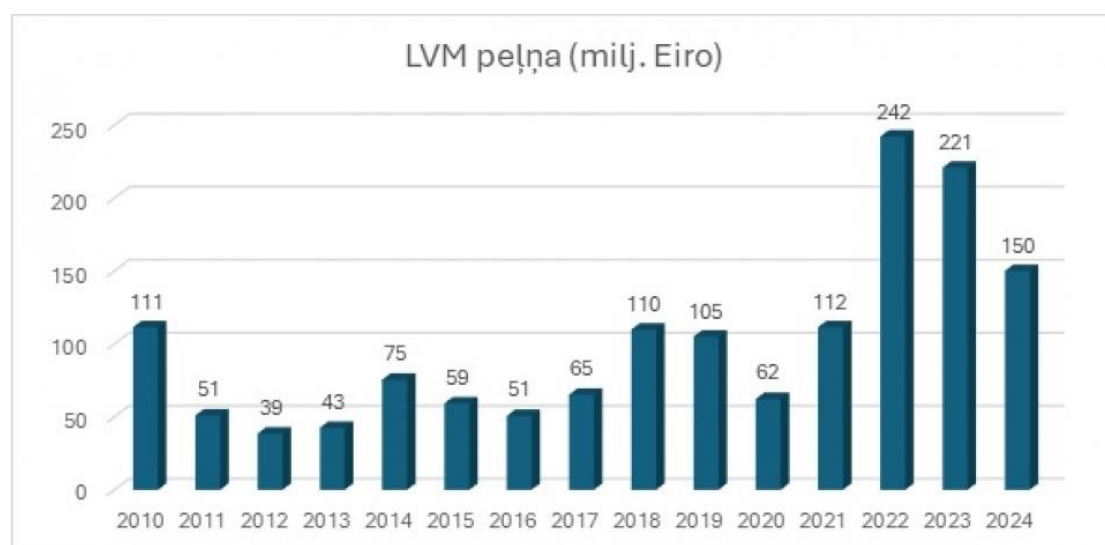
Valsts lieliski nopelnīja

Zemeunvalsts.lv saruna ar Latvijas Kokmateriālu ražotāju un tirgotāju asociācijas prezidentu, SIA "Kurekss" valdes priekšsēdētāju Jāni Apsīti

Publiskajā telpā izskanējis, ka Ministru kabineta rīkojums, liekot valsts mežu apsaimniekotājam a/s "Latvijas valsts meži" (LVM) veikt korekcijas ilgtermiņa sadarbības līgumos un mainot cenu indeksācijas mehānismu, un piemērojot vidējās svērtās cenas, ir radījis situāciju, kurā valsts budžets neesot ieguvis aptuveni 30 miljonus eiro.

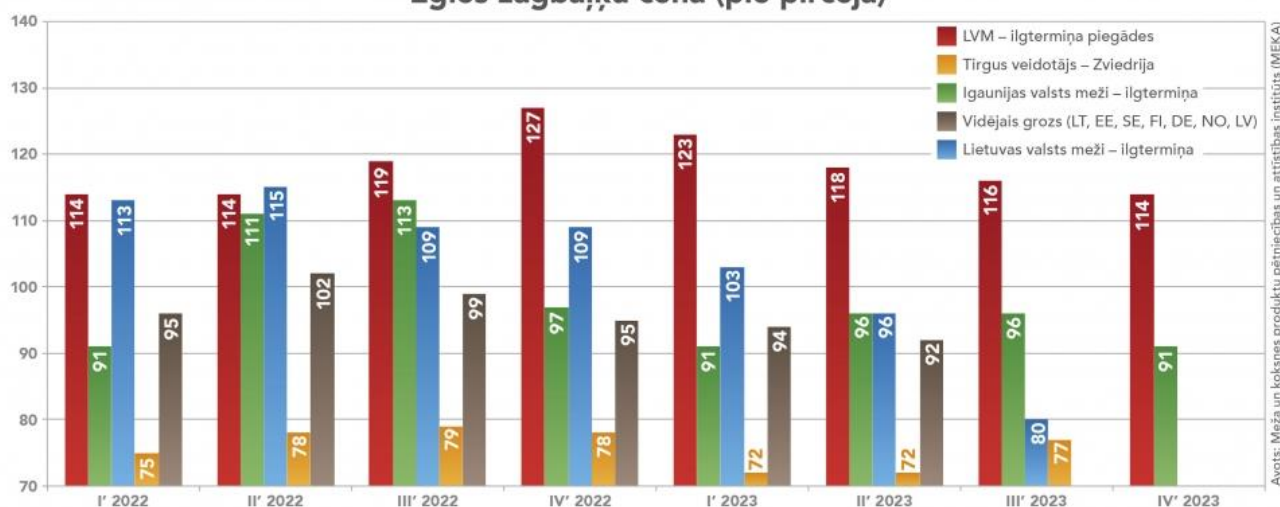
Šis apgalvojums nav patiess, jo skaitļi rāda ko citu. Proti, valsts budžeta likums paredzēja, ka valsts mežu apsaimniekotājs (LVM) valsts budžetā dividendēs par 2024. gadu iemaksā ne mazāk kā 58,574 miljonus eiro, faktiski uzņēmums samaksāja nedaudz vairāk kā 111 miljonus eiro, tātad par 52,9 miljoniem eiro vairāk nekā sākotnēji tika prognozēts. LVM plānotās peļņas – 90 milj. eiro – vietā ieguva 150 milj. eiro. Vai tas ir daudz, vai maz? Laikā no 2011. līdz 2021. gadam LVM peļņa vidēji bija ap 70 milj. eiro gadā, vienlaikus nozare veica nozīmīgas investīcijas un dubultoja pievienoto vērtību. 2021. gadā LVM gūst līdz tam brīdim vislielāko peļņu – 112 milj. eiro, savukārt skujokuku zāgētās produkcijas ražotāji – 178 milj. eiro.

Kāpēc 2021. ir īpašs gads?! Tas ir Covid-19 pandēmijas "pīķa" brīdis ar visa veida liegumiem (daļa nozaru strādā ar milzīgiem ierobežojumiem, daļa ir slēgtas, cilvēkiem jādzīvo mājās, nav iespējami ceļojumi), un daudziem rodas liela vēlme un iespēja uzlabot dzīves apstākļus, kā rezultātā būvmateriālu cenas piedzīvo nepieredzētu kāpumu, piemēram, ASV līdz 300%, Lielbritānijā un citos Latvijas ražotājiem būtiskos noieta tirgos vērojams līdzīgs pieaugums.

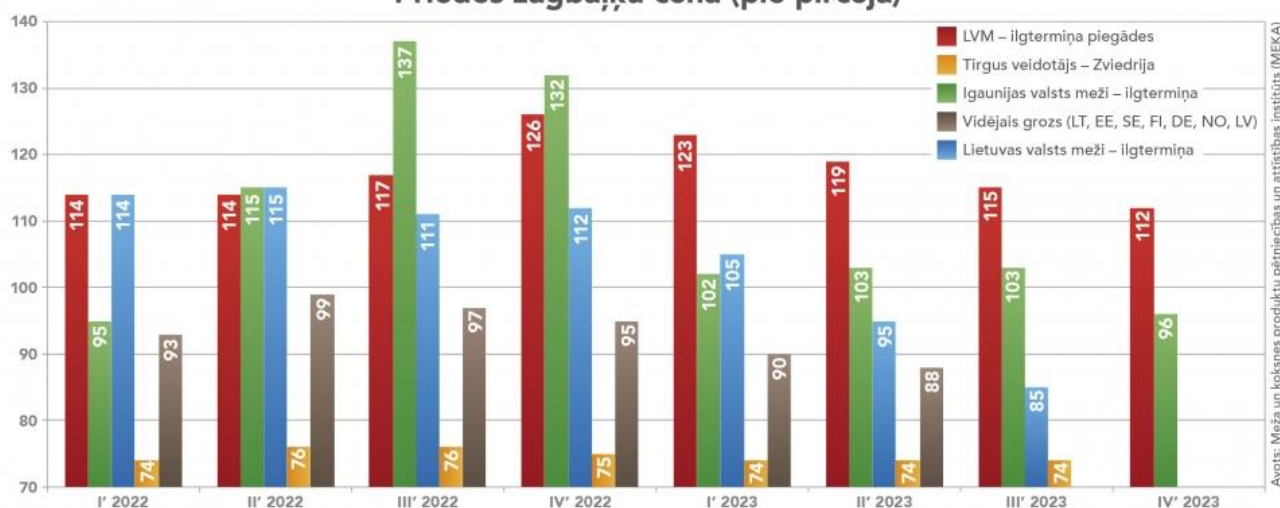

2022. gadā kokrūpnieki, redzot iepriekšējo realizācijas cenu pieaugumu, par resursiem (ilgāka termiņa sadarbības līgumiem) izsolē piedāvā tā brīža situācijai atbilstošas cenas un šajā (2022.) gadā LVM gūst vēl iespaidīgāku peļņu – 242 milj. eiro, savukārt lielākie skujoku pārstrādātāji – 91 miljonu eiro, kas ir par 87 milj. eiro mazāk nekā 2021. gadā. Iemesls? Kokrūpnieki maksā ļoti augstās pašu nosolītās cenas par skujoku zāģbaļķiem, taču attiecīgo produktu cenas tirgū krītas. 2023. gadā viss turpinās līdzīgi kā 2022. gadā – gatavo skujoku izstrādājumu cenas ārvalstu tirgos turpina sarukt, toties Latvijā skujkoku zāģbaļķu resursus no LVM ražotāji pērk par pašu solītajām cenām. Rezultātā LVM nopelna 221 miljonu eiro – tikai nedaudz mazāk kā 2022. gadā, toties lielākie skujkoku pārstrādātāji šo gadu noslēdz ar lieliem zaudējumiem. Šāda situācija nevarēja turpināties ilgstoši.

Egles zāģbaļķu cena (pie pircēja)

Priedes zāģbaļķu cena (pie pircēja)

Bet attiecīgās skujoku zāģbaļķu cenas taču bija pašu kokrūpnieku nosolītas!

Jā, kokrūpnieki tādas solīja, taču jāņem vērā, ka 2021. gadā tika izveidots jauns ilgāka termiņa (trīs gadu) sadarbības modelis starp LVM un kokrūpniekiem, apaļkoksnes pārstrādātājiem, kurā tika iekļauts arī koksnes

indeksācijas mehānisms atbilstoši konkurentvalstīs (Lietuvā, Igaunijā un Zviedrijā) esošajām cenām konkrētā sortimenta apaļkoksnei.

2021. gada nogalē pēc šo valstu cenu groza tika izrēķināts, ka cenu indekss – cena, kas nosaka skujkoku apaļkoksnes cenu, ir 90 eiro/m³, attiecīgi – kā pienākas rūpīgam saimniekam – budžetā paredzēja cenu – 94-95 eiro/m³. Tieši no šīs cenas tika sākta izsole, kurā kokrūpnieki atradās 2021. gada cenu eiforijas apstākļos, to paaugstinot līdz 114 eiro/m³. Spēles laikā noteikumus nemaina, taču – ne šajā reizē. Ja sākotnēji izsoles solis bija 0,15 eiro/m³ un par šādu cenas pieaugumu mainās pircēji pie apmēram 80 000 m³ skujoku zāģbaļķu, tā kā solīšana ilgst dienām, LVM vienā brīdī lēma izsoles soli dubultot līdz 0,3 eiro/m³, vēl pēc brīža – jau līdz 0,6 eiro/m³, vēl pēc kāda laika – 1,5 eiro/m³, finālā sasniedzot līdz 3 eiro/m³ un samazinot solīšanas apdomas laiku no 40 minūtēm līdz 25 minūtēm. Faktiski viens solis maksā apmēram 0,5 miljonus eiro. Iemesls – gribam izsoli pabeigt līdz Ziemassvētkiem. Juridiski šādu spēles noteikumu maiņu pēc vairākiem tiesvedības gadiem atzītu par nekorektu, taču kokrūpniekiem šādu gadu, kurus “ziedot” tiesvedībai, rezervē nebija.

Vienlaikus šajā sadarbības modelī starp LVM un apaļkoksnes pircējiem ir iekļauts cenu indeksācijas modelis, kurš vēl nekur nav aprobēts. Proti, indeksācija sāks no 114-115 eiro/m³ (augstākā cena ap 134 eiro/m³) nevis no sākotnējiem 94-95 eiro/m³, secīgi cenas samazinājums skujkoku zāģbaļķiem vienkārši nav iespējams ne pie kādiem nosacījumiem. Kā asociācijas vadītājs uzstāju, ka LVM ir jāņem vērā izsoles sākuma, nevis gala cena, jo 114-115 eiro/m³ nebija plānoti, un zāģētās produkcijas cenas turpināja lejupslīdi. Ja zāģbaļķu cena šādos apstākļos tiktu indeksēta uz leju no sākotnējās izsoles sākumcenas, kokrūpnieki to būtu maksājuši.

Izskan jautājums: kāpēc skujkoku pārstrādātāji nespēja samaksāt pašu solītās cenas, ja iepriekš pelnīja desmitiem miljonus eiro?

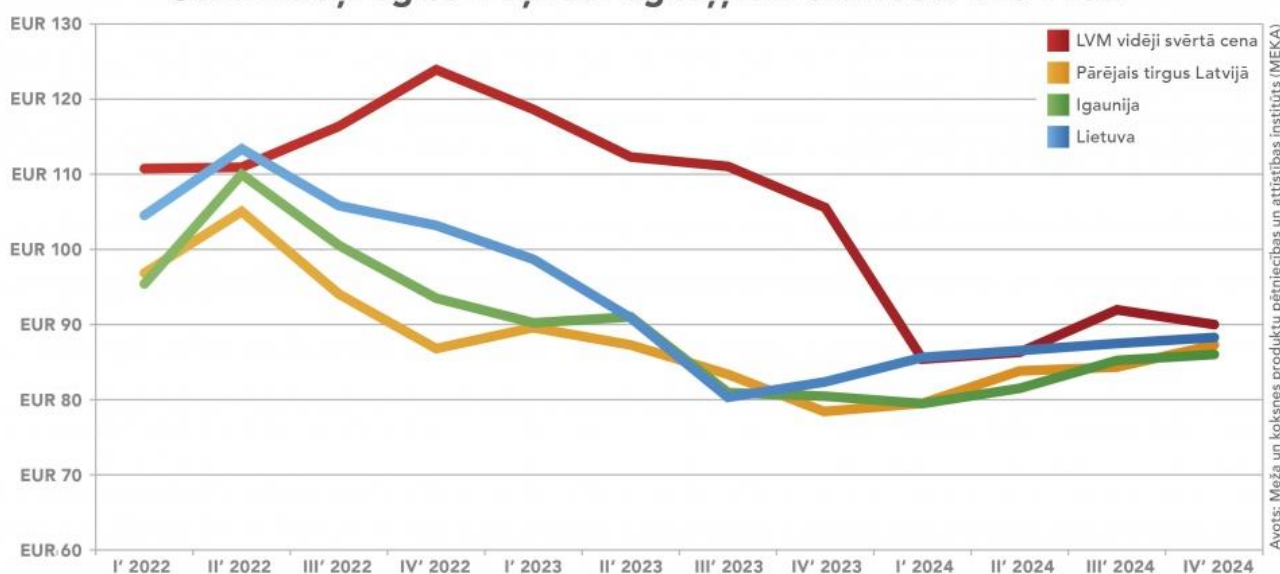
Privātuzņēmējs var izprast, kā viņš vēlas, bet tirgus ir nepielūdzams un ienes nozīmīgas korekcijas. Bija laiks, kad pelnīja gan LVM, gan skujkoku pārstrādātāji, kam sekoja 2021. gads, kurā abas puses neplānoti guva lielu peļņu, pēc tam joprojām lielu peļņu gūst LVM, bet skujkoku pārstrādātāji strādā ar zaudējumiem, bet strādāt ar zaudējumiem nozīmē pārdot produkciju tirgū par cenu, kura ir zemāka par tās ražošanas izmaksām. Tās nozīmē, ka uzņēmumi ir zaudējuši konkurētspēju un jāveic pasākumi, lai atgrieztos kaut nelielā peļņas zonā. Tika samazināti ražošanas apjomi (no 4,25 milj. m³ uz 3,54 milj m³), atlaisti darbinieki. Ja skujkoku pārstrādātāji 2022. gadā nodarbināja 2225 strādājošos, 2023. gada nogalē vairs tikai 2070, tātad no nedaudz vairāk nekā 61,07 miljoniem eiro 2022. gadā līdz 59,99 miljoniem eiro 2023. gadā tika samazināts arī darba algu fonds, attiecīgi saruka uzņēmumu samaksātie darbaspēka (iedzīvotāju ienākuma nodokļi + valsts sociālas obligātās apdrošināšanas iemaksas) no 26,965 miljoniem eiro 2022. gadā līdz 25,62 miljoniem eiro 2023. gadā. Vēl attiecīgi – par 40% – samazinājās arī uzņēmumu kapitalizācijas vērtība, kas sāpīgi trāpīja uzņēmumiem ar miljonus eiro mērāmām parādsaistībām. Iemesls tam visam

bija viens – ļoti augstās skujkoku zāģbaļķu cenas Latvijā, salīdzinot ar konkurentvalstīs esošajām.

Kāda bija skujkoku zāģbaļķu cenu starpība starp ilgāka termiņa līgumos esošo un konkurentiem kaimiņvalstīs?

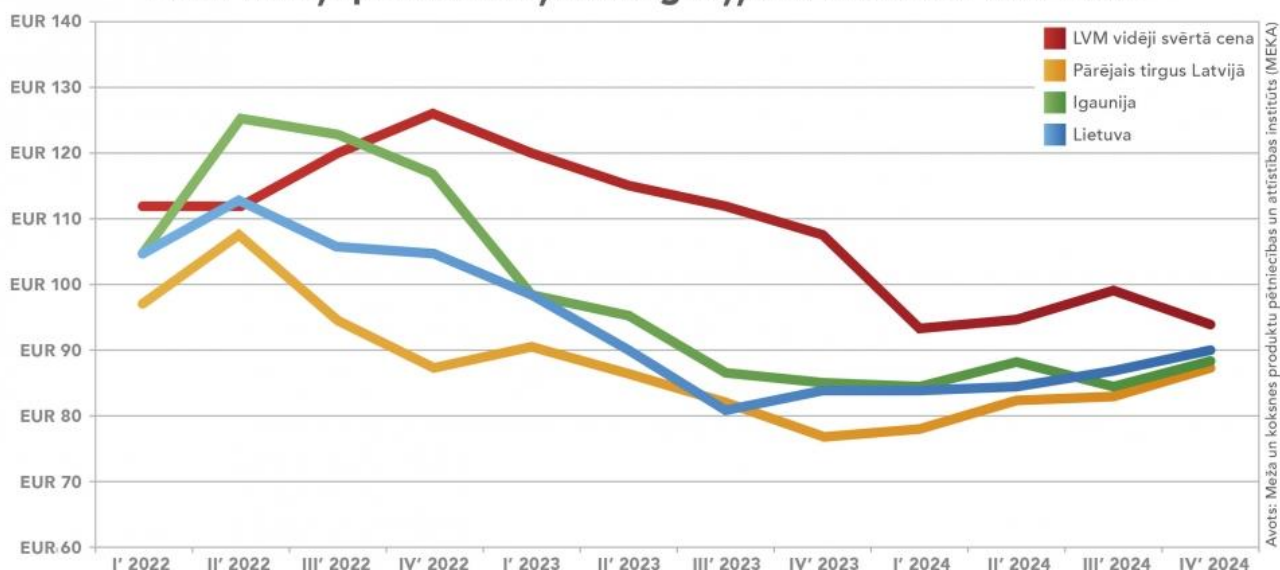
Tikai daži skaitļi. 2022. gada ceturtajā ceturksnī egles zāģbaļķu cena pie pircēja Latvijā no LVM bija 127 eiro/m³, no Lietuvas valsts mežiem 109 eiro/m³, no Igaunijas valsts mežiem – 91 eiro/m³, bet Zviedrijā, kas būtībā ir šī tirgus veidotājs – 78 eiro/m³, 2023. gada II ceturksnī egles zāģbaļķu cena pie pircēja Latvijā no LVM bija 118 eiro/m³, no Lietuvas valsts mežiem 96 eiro/m³, no Igaunijas valsts mežiem – 96 eiro/m³, bet Zviedrijā – 72 eiro/m³.

Cenu līmeņi egles II šķiras zāģbaļķiem diametrā virs 14cm

Avots: Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts (MEKA)

Cenu līmeņi priedes II šķiras zāģbaļķiem diametrā virs 14cm

Avots: Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts (MEKA)

Savukārt 2022. gada IV ceturksnī priedes zāģbaļķu cena pie pircēja Latvijā no LVM bija 126 eiro/m³, no Lietuvas valsts mežiem 112 eiro/m³, no Igaunijas valsts mežiem – 132 eiro/m³, bet Zviedrijā – 75 eiro/m³, 2023. gada II

ceturksnī Latvijā no LVM bija 119 eiro/m³, no Lietuvas valsts mežiem 95 eiro/m³, no Igaunijas valsts mežiem – 103 eiro/m³, bet Zviedrijā – 74 eiro/m³.

Īsāk sakot, no 2022. gada II ceturkšņa skujkoku zāģbaļķu piegāžu līgumi no ilgāka termiņa sadarbības programmas zaudēja konkurētspēju, jo bija ir par 40% dārgāki nekā galvenajā konkurentvalstī – Zviedrijā. Skujkoku pārstrādātāji Latvijā nevarēja klusēt un neko nedarīt, tāpēc jau 2023. gada oktobrī tika rakstītas vēstules, skaidrojot problēmu un aicinot meklēt risinājumu.

Ko vēl darīja skujkoku koksnes pārstrādātāji?

Vispirms skujkoku zāģbaļķi tika meklēti aiz Latvijas robežām, uz pārstrādi Latvijā tika vesti skujkoku zāģbaļķi no Somijas, Dienvidzviedrijas un Norvēģijas, kur tie bija par 40-50% lētāki, nekā Latvijā. Šos datus rādījām LVM valdei un atbildīgajiem speciālistiem. Vēl viens ierosinājums bija samazināt superdārgo vietējo baļķu piegādes apjomu par 10%, ko pieļāva attiecīgie noslēgtie līgumi. Tā kā LVM valde atbildēja, ka īsti neko darīt nevar, kokrūpnieki vērsās pie LVM Padomes (tajā brīdī notika Padomes locekļu maiņa), kura savukārt aicināja vērsies pie īpašnieka – Zemkopības ministrijas (zemkopības ministrs Didzis Šmits un valsts sekretārs Raivis Kronbergs). Tikšanās laikā, klātesot ministrijas vadībai un LVM vadībai, izklāstīju visus jau minētos argumentus attiecībā uz cenu šķērēm, kur zāģbaļķu cenas ir ļoti augstas, kamēr zāģētās produkcijas cenas krīt. Jāuzsver, ka Latvijā tajā brīdī bija augstākās skujkoku zāģbaļķu cenas pasaulē, kā rezultātā Zviedrijas mežu īpašnieku kooperatīvi ar pārstrādātājiem no Latvijas slēdza ilgtermiņa zāģbaļķu piegādes līgumus, kas pirms tam bija neiedomājama situācija.

2023. gada rudenī notika valdības maiņa, par zemkopības ministru kļuva Armands Krauze, kurš ne tikai saprata situāciju, bet sāka rīkoties, kā pienākas rūpīgam saimniekam. Rezultātā tika sagatavots attiecīgs ziņojums, ko izskatīja Ministru kabinetā. Zemkopības ministrijai kā LVM akciju turētājam tika noteikts uzdot a/s “Latvijas valsts meži” no 2024. gada 1. janvāra ieviest korekcijas ilgāka termiņa sadarbības līgumos, mainot cenu indeksācijas mehānismu un piemērojot vidējās svērtās cenas, kuras konkrētajam periodam aprēķinātas no LVM īstermiņa pārdošanas procedūrām.

Kā Latvijas Kokmateriālu ražotāju un tirgotāju asociācijas prezidents izsaku visaugstāko atzinību zemkopības ministram Armandam Krauzem par spēju iedziļināties situācijā, novērtējot tās ietekmi uz tautsaimniecību, bet vēl jo vairāk – par drosmi doties uz Ministru kabinetu, valdībā pamatot situāciju un iestāties par konkrētu lēmumu tās radīto negatīvo seku mazināšanai un novēršanai, kā rezultātā valsts no LVM dividendēm nopelnīja vairākus desmitus miljonus eiro vairāk nekā sākotnēji bija plānojusi.

Kādi bija/ir ieguvumi no zemkopības ministra Armanda Krauzes rīcības?

Rezultātus ieraudzīsim skaitļos. Vispirms 2024. gadā izdevās apturēt lejupslīdi kopējam skujkoku zāģbaļķu pārstrādes apjomam, kas sasniedza 4,056 miljonu m³, nodarbināto skaits 2024. gadā lielākajos skujkoku zāģbaļķu pārstrādes uzņēmumos sasniedza 2137, 2023. gadā tas bija 2070

(jāatgādina, ka 2022. gadā bija vēl vairāk nodarbināto – 2225). Arī samaksāto darbaspēka nodokļu apjoms šīs kategorijas kokrūpniekiem pieauga līdz 28,26 miljoniem eiro. Valsts budžets attiecīgi ieguva 2,6 miljonus eiro. Atjaunojās investīciju klimats tieši skujkoku zāģbaļķu pārstrādē. Personiski Armandu Krauzi nepazīstu, taču viņa spēja un pārliecība uzņemt atbildību un rīkoties kā rūpīgam saimniekam, rezultējusies likvidēto darba vietu atjaunošanā un papildus valsts budžetā iemaksātos miljonus eiro darbaspēka nodokļos, kā arī dividendēs no valsts mežu apsaimniekotāja.

Kādi bija vai ir secinājumi?

Vispirms, šķiet, tik aktīvu pozīciju un rīcību no zemkopības ministra neviens negaidīja. Toreizējai LVM vadībai neinteresēja koksnes pārstrādātāju konkurētspēja un tas, savukārt, nozīmēja apgrūtinātas uzņēmumu attīstības iespējas nākotnē, tomēr, ar šo LVM vadības neieinteresēto attieksmi būtībā tika stimulēta skujkoku zāģbaļķu pārstrādātāju uzņēmumu konsolidācija. Pirmie, kuri saprata un ātri reaģēja, bija “Vika Wood” īpašnieki, savas kapitāldaļas pārdodot Austrijas kompānijai, kura izteica nenoraidāmu piedāvājumu īpašniekiem. Skaudri, bet vēl 2022. gadā nozares uzņēmumi bija sagatavojuši investīciju plānus apjomīgiem projektiem, bet jau 2023. gada nogalē bija skaidrs, ka tie nebūs īstenojami. Savukārt Vācijā un Austrijā, kur bija ievērojami egļu astoņzobu mizgraužu postījumi, egles zāģbaļķu realizācijas cenas bija 50 eiro/m³ līmenī, kas ražotājiem nozīmēja iespējas labi nopelnīt, lai investētu attīstībā vai arī iegādātos vērtīgus aktīvus, kas šobrīd ir redzams. Ja LVM nemainītu savu pozīciju situācijā, kad koksnes izstrādājumu cenas krīt, bet baļķu cenas paliek iepriekšējā līmenī, Daugavas vienā krastā paliktu varbūt trīs skujkoku zāģbaļķu pircēji, bet otrā, iespējams, tikai divi. Tad būtu jautājums – par kādām cenām tos varētu pārdot un cik lielas dividendes tiktu ieskaitītas valsts budžetā. LVM dividenžu apmērs valsts makā ir atkarīgs ne tikai no apaļkoksnes realizācijas cenām, bet arī no konkurences par attiecīgajiem resursiem. Pašlaik skujkoku zāģbaļķu pārstrādes sektorā jau ir vairāki Eiropas līmeņa spēlētāji, secīgi – jautājums ir: kādus lēmumus pieņems dažu vietējā kapitāla uzņēmumu īpašnieki? Bez atbalsta konkurētspējai, valdības lēmums ļāva arī saglabāt darba vietas un samaksāto nodokļu apjomu valsts budžetā.

Valdības izpratne un attiecīgie lēmumi ir galvenie faktori, kuros balstoties, vietējā kapitāla uzņēmumi var plānot izaugsmi un nodrošināt konkurētspēju starptautiskajos kokmateriālu tirgos, veicinot Latvijas tautsaimniecības attīstību.

Nozares uzņēmēji nav vienisprātis par ilgtermiņa mežizstrādes līgumu līgumu likteni, kurus savulaik uz 50-100 gadiem noslēdza Valsts meža dienesta virsmežziņi. Kā zināms, tas notika, pirms a/s “Latvijas valsts meži” dibināšanas, kam vajadzēja šos līgumus pārņemt. Daļa uzņēmēju atbalsta šo līgumu turpināšanu, daļa – izbeigšanu.

Šo jau krietni sen noslēgto ilgtermiņa mežizstrādes līgumu stāsts ilgst daudzus gadus. Savulaik LVM vadība bija iecerējusi veikt šo līgumu transformāciju. Latvijas Kokmateriālu ražotāju un tirgotāju asociācijas

biedriem nebija zināms, kāds būs attiecīgais mehānisms, kālab 2013. gadā kā asociācijas prezidents rakstīju vēstuli LVM, kurā asociācijas vārdā aicināju, lai iecerētās transformācijas rezultātā šādu līgumu turētāji saņem koksnes resursus – apaļkoksnes sortimentus – atbilstoši tam, kādi pieejami ar viņiem noslēgtajos līgumos ietvertajās platībās (nevis visu koksni saņem, piemēram, skujkoku zāģbaļķu veidā).

Rezultātā izveidojās situācija, kad šādu līgumu turētāji varēja “uz nākotnes rēķina”, diskontējot pēdējos 10-20 gadus, no vēl neizauguša meža nopirkt zāģbaļķus par šodienas cenām, kaut attiecīgajās platībās tāda zāģbaļķu sortimenta vēl nav. Tā vērtējama kā savdabīga rozīņu izlasīšana no pīrāga. Būtībā, lai šo līgumu turētāji saņemtu attiecīgos zāģbaļķus, pārējiem (kuriem šādu līgumu nebija) nācās samierināties ar mazāku šī sortimenta baļķu apjomu. Par patieso situāciju daudziem kokrūpniekiem nebija nojausmas; tāda sāka veidoties, kad, šķiet, nejauši atklātībā nonāca LVM un tās kapitāldaļu turētājam Zemkopības ministrijai adresēts Konkurences padomes ziņojums, kurā bija norādes uz 10 gadu laikā veiktajām piegādēm par apmēram 200 miljoniem eiro. Lielākā saņēmēja īpatsvars bija 14% no šajos līgumos veiktajām koksnes piegādēm, turklāt šis uzņēmums piedalījās arī apaļkoksnes iepirkumu izsolēs, ko rīkoja LVM. Diemžēl, bet 2018. gadā tā laika LVM vadība šo līgumu darbības termiņu pagarināja līdz 2023. gadam, bet 2022. gadā pamanījās pagarināt vēl uz trim gadiem – tātad līdz 2026. gada 31. decembrim. Nozares uzņēmēju asociācijas aicināja gan Zemkopības ministriju, gan LVM šādu līgumu darbību nepagarināt. Esam iesnieguši priekšlikumu šo līgumu izbeigšanai jau no 2026. gada, jo tas kropļo konkurenci. Ir uzņēmumi, kuri cīnās par šādu līgumu darbības nekavējošu izbeigšanu izmanto metodes, kādas nav nozares interesēs, jo šai cīņā ar dubļiem tiek aplieta faktiski visa nozare, kas rada iespēju mest aizdomu ēnu uz visu nozari, ne atsevišķiem tās spēlētājiem. Tieši tāpēc no šāda veida, satura un formas aktivitātēm norobežojos un tādas nevaru atbalstīt.

Jāpiemin, ka situācija radikāli mainītos, ja, piemēram, 2021. gadā skujoku zāģbaļķu apjoms, kurš tika novirzīts ilgtermiņa mežizstrādes līgumu turētājiem, nonāktu apaļkoksnes sortimentu izsolē. Kāpēc? Kokrūpniekiem nebūtu tādas spriedzes, kāda bija tolaik, arī nosolīto cenu līmenis, visticamāk, nebūtu tāds, kāds bija. Tā kā ir Konkurences padomes atzinums, īpašniekam – valstij, piemēram, ar Ministru kabineta rīkojumu ir tiesības izbeigt attiecīgo līgumu tālāku darbību. Ja šādu “vēsturisko” ilgtermiņa mežizstrādes līgumu darbības izbeigšana joprojām kaut kādu iemeslu dēļ netiek veikta, tie jānodod attiecīgajiem līgumu turētājiem tajā vēsturiskajā tiesību un saistību apmērā, ko tie paredzēja – meža kopšanu, atjaunošanu, mežizstrādi, meža infrastruktūras uzturēšanu. Jāņem vērā, ka LVM šos līgumus savulaik transformēja par tādiem, kur uzņēmumam ir tiesības saņemt attiecīgu daudzumu koksnes, tai pašā laikā konkrēto uzņēmumu atbrīvojot no pienākumiem, piemēram, attiecīgo meža platību kopšanas, mežizstrādes, meža atjaunošanas, meža infrastruktūras uzturēšanas un atjaunošanas. Saprotams, ka jebkādas pārmaiņas ilgtermiņa mežizstrādes līgumturētājiem prasīs līdzšinējā biznesa modeļa maiņu.

Vēl ir jautājums, vai tiesības saņemt attiecīgā sortimenta apaļkoksnes resursus no LVM ir arī tiem, kuriem vēl nemaz nav attiecīgo jaudu vai ražotnes?

Jāsāk ar to, vai uzņēmējiem patiešām bija doma un vēlme izveidot attiecīgās pārstrādes jaudas. Protams, var pētīt gan attiecīgās produkcijas potenciālo noieta tirgu, meklēt sadarbības partnerus ieceres (rūpnīcas) izveidei, apzināt tehnoloģisko iekārtu piegādātājus utt., kam seko saimnieciskais aprēķins, kas, ņemot vērā ļoti mainīgos un nestabilos ekonomiskos un ģeopolitiskos apstākļus, var arī mainīties. Vienlaikus LVM apaļkoksnes piegādes programmās varēja startēt un startēja uzņēmumi (uzņēmēji), kuri vēl tikai pētīja attiecīgā sortimenta pārstrādes jaudu izveidi. Publiskajā telpā jau izskanējis, ka kopumā ne LVM, ne valsts neko nezaudēja, jo naudu saņēma, bet... tam īsti nevaru piekrist, jo nozare zaudēja, tā nebija godīga konkurence cīņā par pieeju pie valsts mežos iegūstamajiem koksnes resursiem. Var izrēķināt, cik katrs nozares uzņēmums no šādas situācijas ir zaudējis, un secināt, ka īpašā statusā esošajām kompānijām bija priekšrocības, kādu nebija citiem.